

rajzolja meg a rend-elvű, korrekciós eljárásra építő klasszicista költő arcélét Hajnóczy, Kazinczy, Rájnis, Horatius szépiróhoz méltó értékével. Hasonlóképpen élvezetesen megírt, és még Deme kísérletező kedvét ismervé is meglepő a Márai Sándornak ajánlott, *Szindbád holdudvarában* íródott szöveg, ahol a szépirodalmi textushoz fűzött oldalnyi jegyzetekből bomlik ki annak a Szindbádnak a képe, „kit a létezés keményen emberellenes erőinek, a pusztulásnak, az időmúlásnak, az öregedésnek, az emberi parányiságnak és silányságnak nemhogy megsemmisítenie: még csak megrezsenteni sem sikerül igazán.” (108.) Ez a Szindbád-kép már az abszurd-ellenes dolgozat felé mutat, miként a kettő közé ékelődő nagyívű Mondrian-esszé is. (*Mondrian képeiről és életszemléletéről*. Babits Mihály emlékének.) Az esszé szerencsés módon egy tudományos eszközökkel nehezen vizsgálható célt tűz maga elé: az inventio vizsgálatát. Mint Deme mondja „jó lenne kibogozni, kideríteni mindennek indítékait, megsejteni, megérteni valamit a művészt irányító elképzelésekből, célokból, szándékokból.” (113.) Nem csekély ikonográfiai képzettséggel vizsgálja azt a területet, ahol még maga Panofsky is csődöt mondott: a „tiszta festészetet”, s mutatja fel a klasszicista művészi attitűd jegyében alkotó, a nézőt a transzcendens nyugalommal megajándékozó Mondriant.

A kötet legnagyobb szabású vállalkozása a Szerb Antal emlékének ajánlott *Küzdelem az emberi élet abszurditása ellen* című nagyesszé. Az angol nyelven is megjelent szöveg az abszurd irodalom elutasítása helyett a szembenézés lehetőségét veti fel és módozatait dolgozza ki. Az életfilozófiai humanizálás-abszurditás kettősségből indítva Deme az abszurd drámát (retorikai iskolázottság-

gal) érvegyüttesnek fogja fel, majd ennek elemeit próbálja irodalmi példákkal cáfolni, meghaladni. A halál kiiktathatatlanságának abszurdítására ellenérvül a nagyszerű (? Sz. L.), boldogító, szép halál példáit hozza ellenérvül, több ponton Hankiss katarzis-tanulmányához közelítő eredményre jutva. Az időmúlás humanizálására a belső idő, a megnövelt életintenzitás, Kaffka Margit és Krúdy; a testhez és lélekhöz kötöttség humanizálására az alakváltó, világnaggyá növesztett, embermeghaladással próbálkozó egyéniségek; a világ ismeretlensége és megismerhetetlensége ellen pedig a panteista művészet jól megválogatott példáit sorolja. A lét abszurdításán vívódó ember továbblépési kísérleteit pedig (szintén bőséges példatárral ellátva) az emberőrizésre összpontosító, társadalomformálásra koncentráló (nem csekély mértékben groteszk módon Deme, elragadtatva saját, nagyívű gondolatmenetétől Arthur Adamov „agitatív, harcos, lelkes, a világ marxista újjászervezésére ösztönző színdarabjait” is e humanizáló törekvések közé sorolja), valamint a lételetti és létalatti területek felé forduló magatartásformákban véli felfedezni. A kísérlet egészében meggyőző és rokonszenves, jelentőségét csak fokozzák a ma egyre szaporodó, az abszurd alapálláson nyíltan ironizáló mai színházi előadások.

Egészében Deme Zoltán kötete sok ponton idejétmúlt, bár mindig megszenvedett, nagyon is saját, ám a naivitáson nem mindig túllépő kérdéseivel egy manapság szinte egyedülálló irodalomszeretet esélyét mutatja fel. Mindezzel együtt megjelentetésének egyetlen indokát a szerző magánkiadói tevékenysége jelentheti.

Szilasi László

WERBÖCZY ISTVÁN: DECEM DIVINORUM PRAECEPTORUM LIBELLUS

Viennae, 1524; Bp. 1988. MTA Irodalomtudományi Intézete, Akadémiai K. 32 l. fakszimile + 48 l. kísérő tanulmány. (Bibliotheca Hungarica Antiqua XXI.)

A gyarapodó hasonmás-sorozat e füzetekskéje a szerzőnek a *Tízparancsolathoz* kapcsolódó, fametszetekkel illusztrált fejtegetéseit adja az olvasó kezébe. Megjelenését elsősorban azért kell üdvözlönnünk, mert a

hírhedett jogalkotó vonásait tükröző Werbőczy-képünket új árnyalatokkal gazdagítja. A nyomtatványra — mint Széphelyi F. György kísérő tanulmányából megtudhatjuk — egy 1933-as, bizonyos fametszetek

attribúciós problémáival foglalkozó publikáció nyomán hívta fel a figyelmet egy bécsi antikvárius. 1936-ban került a bécsi Nationalbibliothekbe, de a magyar tudomány számára még sokáig ismeretlen maradt. Irodalomtörténeti kézikönyvünk is azt írja, hogy Werbőczy művei közül egyedül a *Tripartitum* élte túl.

A kiadványban a szerző az egyes parancsolatok érvényességi körét vizsgálja, párhuzamba állítva a vétkezőkre váró büntetéssel. A tíz parancsolatnak az egyiptomi tíz csapást felelteti meg. A fakszimiléhez felhasznált unikum példányból hiányoznak az első négy parancsolatot tartalmazó levelek.

A két kísérő tanulmány mintaszerűen példázza, hogyan lehet röviden igen sok hasznos információt tömöríteni. Kulcsár Péter három részből álló dolgozatát követi Széphelyi F. Györgynek a metszeteknek szentelt elemzése.

Kulcsár Péter tanulmányának első része dióhéjban összefoglalja Werbőczy pályafutását, munkásságát, politikai koncepcióját. Az értékelés nyomán felvetődik az olvasóban: vajon véletlen-e, hogy éppen az 1980-as évek végén kerül reflektorfénybe a szerző. Lehetséges, hogy némely megállapítások nemcsak az évszázadokkal ezelőtti helyzetre érvényesek? A megyei nemesség „mozgalmat indított azért, hogy részese lehessen a politikai élet irányításának.” Úgy gondolta, akkor lehetne úrrá a nehézségeken, „ha a kormányt a felelőtlen, tunya, önző, parázna, istentelen és hazaáruló oligarchia kezéből magához ragadná.” „Amikor aztán az események fordulatai... váratlanul a célba sodorták, kiderült, hogy a hatalom átvételére nincs felkészülve és programja sincsen.” A nemesség „a szakszervezetek országgyűlések tartása miatt” végül elfásult, visszavonult a politikai élettől. Lehetséges persze, hogy csak azok vélik aktualizálhatónak ezeket az eseményeket, akik túlságosan a hatása alá kerültek „a szakszervezetek országgyűléseknek.” Bár ne kellene időszerűnek tekinteni az idézeteket, különösen, ami a végkifejletre vonatkozik...

A második rész a könyvecske megmaradt lapjainak magyar változata. Dícséretes a fordítónak az a törekvése, hogy visszaadja a régies hangulatot. Ez legtöbbször sikerül is, de néha mintha kissé túllőne a célon. Elfogadható, hogy az archaizálás

jegyében eltér a megszokott szórendtől. Minden parancsolatnál megtudjuk, hogy megszegése hányadik csapást vonta maga után, és az miben állt. Az ötödik parancsolatnál például — a latin szöveg szerint — „Ratione transgressionis huic praecepti venit Quinta plaga Aegypti, quae fuit occisio animalium.” Kulcsár Péter: „E parancsolat áthágása az oka az ötödik egyiptomi csapásnak...” ...ami az állatok elhullása volt, lehetne folytatni. Ehelyett: „... mely volt az állatok elhullása.” Ez kifejezetten szépen hangzik, és sikerült megoldásnak tartom a következő példákat is. Akik az egyes parancsolatok ellen cselekszenek, a latinban „contra hoc praeceptum faciunt” (5, 6, 8, 9, 10.); illetve „contra istud praeceptum agunt” (7.). Kulcsár: „ezzel szemben (ellen) cselekszik” (7, 8.); „cselekszenek” (9, 10.).

A kilencedik parancsolat ellen vétenek, akik — Werbőczy szövegében — : „extra foedera matrimonialia ad luxuriam trahunt”; Kulcsár: „házastársi kapcsolaton kívül bujálkodásra vonsznak”. Továbbá: „vetulis sollicitant iuvenclum”; Kulcsár: „kerítő vénasszonyokkal szorgalmaztatnak zsenge leányokat.” Az utóbbi két kiemelt kifejezés helyett bizonyára kevésbé idézi a kort, de talán érthetőbb lett volna a *csábítanak*, illetve *izgatnak, bujtogatnak, megkörnyékeznék*.

Míg Kulcsár Péter tanulmányának első része és a fordítás a feltételezhető „legszélesebb” közönségtereghez szól, a harmadik fejezet tudományos igényességgel elemzi Werbőczy teljesítményét. Az irodalomtörténész példamutató lényegretöréssel vázolja a *Tízparancsolat* hasonló kommentálásának irodalmát, megvilágítva, hogyan illeszkedik a *Libellus* a tágabb összefüggések rendszerébe. Ugyanakkor kiemeli azokat a vonásokat is, amelyek Werbőczy művének sajátos, egyéni színezetét megadják. Rámutat a „nagyon jogászi, nagyon gyakorlatias beállítottságra”, a könyvecske egészének eredetinek tűnő megismerkedésére, az önálló megfogalmazás erőire.

Széphelyi F. György művészettörténeti tanulmánya a fametszetek oldaláról vizsgálja a kötetet. Nem ért egyet Kulcsár Péter véleményével, mely szerint Werbőczy egy kész képállomány ihletésére írta kommentárját. Ugyanakkor azt is valószínűtlennek tartja, hogy a befejezett írásműhöz készültek volna a grafikák. Meglátása sze-

rint képanyag és szöveg párhuzamosan jött létre, a fametszetek elkészítése folyamatának „fázisai interferálhattak Werbőczy szövegének végleges kialakulásával.” Az ismeretlen mester előképeként Hans Sebald Beham, Hans Schäufelein és Hans Baldung Grien metszetsorozatát jelöli meg, amelyek némely darabjainak reprodukciója látható is a tanulmányfüzetecskében.

A kiadvány elsődleges értékét bizonyára nem a képek jelentik. Széphelyi egyetlen grafikai minőségről, provinciális stílusról ír — de egyik-másik illusztráció láttán még ez is eufemizmusnak tűnik. A bizonytalan vonalvezetésű, sokszor elrajzolt alakok nem annyira a műélvezetet biztosítják, mint inkább a régiesség atmoszféráját segítik felidézni, amint a faksimile sárgás lapjain megjelennek.

ANGOL ÉLETRAJZ ZRÍNYI MIKLÓSRÓL

London, 1664. Bevezette, szerkesztette, jegyzetekkel ellátta: Kovács Sándor Iván. Kísérőtanulmányt írta: Péter Katalin. Angolból fordította: Bukovszky Andrea, Gömöri Éva, Rab Andrea, Zajkás Péter. Bp. 1987. Zrínyi Katonai K. 472 l. (Zrínyi-Könyvtár II.)

Eddig szinte ismeretlen mű került a nagyközönség kezébe a Zrínyi-Könyvtár sorozat II. kötetében. Az 1664-ben Londonban megjelent nyomtatvány kiadója, Samuel Speed úr talán legmerészebb álmában sem gondolta, hogy a kései utókor ilyen reprezentatív kötetben foglalkozik majd a Zrínyi Miklós életét ismertető mű tartalmával, keletkezésének, közreadásának körülményeivel.

Az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszéke Zrínyi-szemináriumának hallgatói munkájára alapozott kötet a *The Conduct and Character of Count Nicholas Serini, Protestant Generalissimo of the Auxiliaries in Hungary* c. nyomtatvány hasonmását, az angol szöveg magyar fordítását, valamint számos, hozzá csatlakozó, a művet, keletkezését, főszereplőit és korát magyarázó, hosszabb-rövidebb tanulmányt, kommentárt, jegyzetet, magyarázatot egyesít példamutatóan szép tipográfiai megformálásban.

A korban szinte egyedülálló jelenség egy, még élő történelmi alak ilyen részletes és különösen ilyen pozitív hangvételű be-

Mindenképpen szerencsés ötletnek ítéltük a *Libellus* újrayomását és stílusos fordítással, szakszerű magyarázatokkal való kiadását. Jó volna persze tudni, kik vásárolják a Bibliotheca Hungarica Antiqua köteteit, úgy általában, de különösen most kinek van 90 forintja egy XVI. századi *Tízparancsolat*-kommentárra. Hátha még akad ilyen ember... A sorozatnak ez a darabja a műkedvelő könyvgyűjtők számára érdekes, mert a köztudatban élő Werbőczy-képet „a katolikus hit és egyház jeles pártfogójára” utaló dokumentumokkal egészíti ki. Az irodalomtudománynak pedig hasznos, mert a szövegnek és a fordításnak a közrebocsátása mellett megnyugtatóan a „helyére teszi” ezt a korábbi kutatás által figyelembe nem vett művecskét.

Bartók István

mutatása. Politikai pamfletet, paszkvillust ismerünk bőséggel a XVI–XVII. századból is, ezeknél mondhatni elengedhetetlen követelmény, hogy modelljük még élő személy legyen, hiszen egyébként mondanivalójuk lényege, aktualitása vesz el.

Mint Péter Katalin megállapítja az életrajz háttérét felvázoló tanulmányában, a mű megjelenése egyszerre magától értetődő és különös. 1664 — az európai történelem nagy éve, nemcsak a magyar végvárak sorsában döntő jelentőségű, a szentgottárdi csata hosszú idő óta az első nagy keresztény győzelem, bizonyíték a török haderő gyengeségére, legyőzhetőségére és mindenekelőtt a keresztény koalíció szükségességére, létjogosultságára. Az 1663–64-es évek, a háborút előkészítő, és Zrínyinek európai dicsőséget szerző téli hadjárat, Kanizsa ostroma, Zrínyi-Újvár elveszte, majd a nyári hadiesemények valóban az akkori világ érdeklődésének homlokterében álltak. Az ehhez kapcsolódó publicisztika mennyiségileg szinte felmérhetetlen, még egyes országoként is nehezen összegezhető. Zrínyi személye igen gyorsan a török elleni háború